

آداب عیادت بیمار و آثار آن

محمد مهدی فجری

عیادت مریض را در کنار دیگر رفتارهای ارزشمند اخلاقی، ذکر کرده، می‌فرماید: «منظور آیه [از پراکنده شدن در زمین] طلب کارهای دنیوی نیست؛ بلکه منظور، عیادت مریض، تشییع جنازه و دیدار برادر دینی در راه خداست.»^۲

آن بزرگوار با تبیین جایگاه عیادت در پیشگاه خداوند متعال

در مکتب انسان‌ساز اسلام، عیادت مریض و دیدار او از اهمیت و ارزش ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا این رفتار نیک، مشمول رضایت خداوند است و نقش بسزایی در تحکیم روابط انسانی و صمیمیت و اخوت، ایفا می‌کند.

به همین دلیل، رسول خدا ﷺ در تفسیر آیه «فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ»^۱

۲. مجمع البیان فی تفسیر القرآن، فضل بن حسن طبرسی، ناصر خسرو، تهران، ۱۳۷۲، ج ۱۰، ص ۴۲۵.

۱. «و هنگامی که نماز پایان گرفت [شما آزادید] در زمین پراکنده شوید»، جمعه/۱۰.

آنجا می‌یافتی؛ سپس من متکفل خواسته‌هایت می‌شدم و آنها را برایت برآورده می‌کردم. و این به سبب کرامت بنده مؤمنم است و من رحمان و بخشایشگر هستم.»

امیر مؤمنان علیه السلام اهمیت عیادت مریض را در مقایسه با دیگر اعمال نیک یادآور شده، می‌فرماید: «مِنْ أَحْسَنِ الْعَسَنَاتِ عِيَادَةُ الْمَرِيضِ»^۲ از جمله نیکوترین اعمال حسنه، عیادت مریض است.»

در سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌بینیم که آن حضرت، همواره از بیماران عیادت می‌کرد^۳ و مهم‌تر آنکه دیگران را نیز به این امر سفارش می‌فرمود. امام صادق علیه السلام می‌فرمود: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَمَرَهُمْ بِسَبْعٍ وَ نَهَاَهُمْ عَنْ سَبْعٍ أَمْرَهُمْ

فرموده است: «يُعِيرُ اللَّهُ عِزَّ وَ جَلَّ عِبْدًا مِنْ عِيَادِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ عَبْدِي مَا مَنَعَكَ إِذَا مَرِضْتُ أَنْ تَعُودَنِي فَيَقُولُ سُبْحَانَكَ سُبْحَانَكَ أَنْتَ رَبُّ الْعِيَادِ لَا تَأَلَمُ وَ لَا تَمْرَضُ فَيَقُولُ مَرِضَ أَخُوكَ الْمُؤْمِنُ فَلَمْ تَعُدَّهُ وَ عِزِّي وَ جَلَالِي لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ ثُمَّ لَتَكَلَّمْتُ بِعَوَائِجِكَ فَقَضَيْتَهَا لَكَ وَ ذَلِكَ مِنْ كَرَامَةِ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ وَ أَنَا الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ»^۱ خداوند متعال در روز قیامت بنده‌ای از بندگان خود را سرزنش و ملامت می‌فرماید. آن گاه [خطاب به او] می‌فرماید: ای بنده من! چه چیز مانع شد هنگامی که مریض بودم به عیادت من نیایی؟ او می‌گوید: منزهی تو و تو پروردگار بندگان هستی، ناراحتی به تو اصابت نمی‌کند و مریض نمی‌شوی. خدای عزوجل می‌فرماید: برادر مؤمن تو بیمار شده بود و تو او را عیادت نکردی. به عزت و جلالم قسم! اگر او را عیادت کرده بودی من را در

۲. مستدرک الوسائل، مه‌زا حسین نوری، مؤسسه

آل‌الهیة علیه السلام قم، چاپ اول، ج ۲، ص ۷۷.

۳. مکارم الاخلاق، حسن بن فضل طهرسی،

شرف رضی، قم، چاپ چهارم، ۱۴۱۲ ق، ص ۱۵.

۱. امالی، شیخ طوسی، دارالتقافة، قم، ۱۴۱۲ ق،

بِعِيَادَةِ الْمَرْضَى؛^۱ رسول خدا ﷺ مردم را بر انجام هفت چیز دستور داده و از انجام هفت چیز نهی فرموده است: [اول اینکه] مردم را امر به عیادت بیماران نمود.

چون مسلم ز مسلم عیادت کند از این ره خدا را عیادت کند به جنت زندگام تا بازگشت که با مؤمنی یار و همساز گشت از میان تمامی دستورهای اولیای دین بر عیادت و دیدار از بیماران، بر عیادت چند بیمار بیش تر تأکید شده است:

اول: عیادت مؤمن

دین اسلام، احترام ویژه‌ای برای انسان مؤمن قائل شده است. این احترام تا بدانجا است که رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «الْمُؤْمِنُ حَرَامٌ كُلُّهُ عِرْضُهُ وَمَالُهُ وَدَمُهُ»^۲ همه چیز مؤمن

[همچون] عرض و مال و خون او محترم است.

از منظر دین دشنام به مؤمن، باعث فاسق شدن و جنگ کردن با او سبب کفر و غیبت او گناهی بزرگ و حرمت مال او همانند حرمت خون او معرفی شده است.^۳ در این میان، عیادت او در بستر بیماری، تأکیدی بر تکریم و پاسداشت مقام اوست. به همین علت، اولیای دین، بر عیادت بیمار مؤمن، تأکید فراوانی کرده‌اند. رسول خدا ﷺ در بیان یکی از هفت حق واجب انسان مؤمن بر دیگران می‌فرماید: «... وَ أَنْ يَعُودَهُ فِي مَرَضِهِ...»^۴ هر گاه بیمار شد از او عیادت کند.

دوم: عیادت همسایه

یکی از دستورهای قرآن کریم و همچنین از حقوق واجب هر مسلمان، رعایت حقوق همسایه است. به سبب چنین اهمیتی است که رسول خدا ﷺ

۱. وسائل الشیعه، حر عاملی، مؤسسه آل البیت
 ﷺ، قم، چاپ اول، ۱۴۰۹ق، ج ۱۲، ص ۲۱۳.
 ۲. مستدرک الوسائل، ج ۹، ص ۱۳۶.

۳. من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، جامعه
 مدرسین، قم، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۶۹.
 ۴. همان، ج ۴، ص ۳۹۸.

فرموده است: «مَا زَالَ [جَبْرِئِيلُ] يُوصِيَنِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورَثُهُ»^۱ جبرئیل درباره همسایه، آن قدر به من سفارش می‌کرد که پنداشتم همسایه ارث می‌برد. در اهمیت همسایه همین بس که قرآن کریم، این کتاب جاوید و ماندگار الهی در کنار دستور به پرستش الهی و احسان به پدر و مادر، بستگان و خویشاوندان، به نیکی در حق همسایگان توصیه کرده است.^۲ مهم‌تر آنکه در قرآن کریم، علاوه بر ذکر همسایگان نزدیک، به حق همسایگان دور نیز تصریح کرده است.^۳

درباره حق و حقوق همسایه، سفارش‌های بسیاری از معصومان رسیده است که یکی از آنها عیادت همسایه بیمار است؛ چنان که رسول خدا ﷺ می‌فرمود: «أَتَذَرُونَ مَا حَقَّ الْجَارِ قَالُوا لَا قَالَ إِنْ اسْتَفَاكَ أَغْنَتْهُ وَإِنْ

اسْتَفْرَضَكَ أَفْرَضْتَهُ وَإِنْ افْتَقَرَ عُدْتَ عَلَيْهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ عَزَيْتَهُ وَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ هَنَأْتَهُ وَإِنْ مَرِضَ عَدْتَهُ وَإِنْ مَاتَ تَبِعْتَ جَنَازَتَهُ»^۴ آیا می‌دانید حق همسایه چه اندازه است؟ گفتند: نمی‌دانیم. فرمود: اگر از تو کمک خواهد، کمکش کنی و اگر از تو قرض بخواهد، به او قرض دهی و اگر نیازمند شود، نیازش را برطرف کنی و اگر مصیبتی به او برسد، تسلیت‌ش گویی و اگر خیری به او رسد، تهنیتش گویی و اگر مریض شد، به عیادتش روی، و اگر از دنیا رفت، جنازه‌اش را تشییع کنی.^۵

در سیره آن بزرگوار آمده است که ایشان حتی از همسایه یهودی نیز عیادت می‌کرد.^۵

سوم: عیادت سادات

در سیره پیشوایان ما، احترام و مقام خاصی برای بنی‌هاشم (سادات)

۴. مسکن‌النفوس، شهید ثانی، کتابخانه بصیرتی، قم،

ص ۱۱۴.

۵. مستدرک‌الوسائل، ج ۲، ص ۷۷.

۱. همان، ج ۱، ص ۵۲.

۲. نساء / ۳۶.

۳. همان.

است که به قول معروف «شنیدن کسی بود مانند دیدن؟»

از این رهگذر، یکی از مواردی که اسلام بر مصاحبت با فقرا تصریح می‌کند، عیادت آنان، هنگام بیماری است؛ چرا که عیادت، صمیمی‌ترین و دوستانه‌ترین ارتباط را میان مؤمنان ایجاد می‌کند. رسول خدا ﷺ در

سفرش خود به ابوذر فرمود: «جَالِسِ الْمَسَاكِينِ وَ عُدُّهُمْ إِذَا مَرَضُوا وَ صَلَّى عَلَيْهِمْ إِذَا مَاتُوا وَ اجْتَلِ ذَلِكَ مَخْلَصًا»^۱ ای ابوذرا! همنشین مساکین باش و هرگاه بیمار شدند به عیادتشان برو و هنگامی که مردند بر آنان نماز بخوان، و همه این کارها را با اخلاص انجام بده.»

آداب عیادت

اهمیت و توجه فوق‌العاده اسلام به مسئله عیادت، باعث شده است تا دستورها و آدابی را برای این امر ذکر کند که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

و فرزندان با تقوای پیامبر ﷺ ذکر شده است که این احترام، نوعی تکریم به شخص پیامبر ﷺ است. رسول خدا ﷺ درباره عیادت از سادات می‌فرماید: «عِيَادَةُ بَنِي هَاشِمٍ فَرِيضَةٌ وَ زِيَارَتُهُمْ سُنَّةٌ»^۱ عیادت بنی‌هاشم (سادات) واجب و زیارت آنان سنت است.»

چهارم: عیادت فقیران

یکی از مسائلی که مشمول عنایت ویژه اسلام شده است، رسیدگی به وضع فقیران و مسکینان است. اسلام عزیز، مردمان را به همنشینی و مصاحبت با ایشان فراخوانده است، تا از این راه، شالوده‌ای اساسی برای برانداختن فقر و زدودن آثار منفی و بد آن، و اقدامی جدی برای یاری خانواده‌های نیازمند پی ریزی کرده باشد. و همه اینها مستلزم آگاه شدن از واقعیت زندگی آنان از نزدیک، و لمس کردن آثار ناکامی، گرسنگی و نیازمندیهای گوناگون این خانوارها

۲. دعوات، قطب الدین راوندی، مدرسه امام

مهدی علیه السلام قم، چاپ اول، ۱۴۰۷ ق، ص ۲۲۴.

۱. همان، ص ۷۹.

برای عیادت بیمار، یک میل و برای تشییع جنازه، دو میل و برای اجابت دعوت مؤمن، سه میل و برای زیارت برادر مؤمن، چهار میل و برای دستگیری گرفتار، پنج میل و برای یاری مظلوم شش میل راه‌پیمایی کن. جالب آنکه تعیین این مسافت در زمانی است که انسان از کم‌ترین وسیله حمل و نقل برخوردار بوده است و بیش‌تر مردم، حتی مسیرهای طولانی را پیاده طی می‌کرده‌اند.

۲. عیادت کامل

رسول خدا ﷺ درباره کیفیت عیادت کامل می‌فرمود: «أَنْ مِنْ تَمَامِ عِيَادَةِ الْمَرِيضِ أَنْ يَدْعَ أَحَدَكُمْ يَدُهُ عَلَى جَبْهَتِهِ أَوْ يَدِهِ فَيَسْأَلُهُ كَيْفَ هُوَ وَ تَحِيَّاتُكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْمُصَافَحَةِ»^۳ عیادت تام و کامل آن است که دست خود را بر پیشانی یا دست مریض بگذارد، و از حال [امروز و دیروز] او سؤال کند، و بهترین تحیت و درود بین شما آن است که دست بدهید.

۱. پیمودن حداقل دو کیلومتر برای ملاقات بیمار یکی از مواردی که در سیره رسول خدا ﷺ به ثبت رسیده است، عیادت از برخی بیماران، حتی در دورترین نقطه شهر است.^۱ این عنایت ویژه، سبب شده است تا معصومان علیهم‌السلام بر مسافت یک میل (دو کیلومتر) برای دیدار بیماران تأکید کنند.

رسول خدا ﷺ به حضرت علی رضی‌الله‌عنه فرموده است: «يَا عَلِيُّ سِيرْ سَنَتَيْنِ بَرًّا وَالِدَيْكَ سِرِّ سَنَةً صِلْ رَحِمَكَ سِرِّ مِيلًا عَذْ مَرِيضًا سِرِّ مِئَتَيْنِ شَيْخَ جَنَازَةً سِرِّ ثَلَاثَةَ أَمْتَالٍ أُجِبْ دَعْوَةَ سِرِّ أَرْبَعَةَ أَمْتَالٍ زُرْ أَخَا فِي اللَّهِ سِرِّ خَمْسَةَ أَمْتَالٍ أُجِبْ الْمَلْهُوفَ سِرِّ سِتَّةَ أَمْتَالٍ انصُرِ الْمَظْلُومَ»^۲ ای علی! برای نیکی به والدین دو سال راه پیما و برای صله رحم یک سال راه پیما و

۱. عبون الأثر، أبو الفتح، دارالقلم، بیروت، چاپ اول، ۱۳۱۴ق، ج ۲، ص ۲۰۰ و بحار الأنوار، علامه مجلسی، مؤسسة الوفاء، بیروت، ۱۴۰۲ق، ج ۱۶، ص ۲۲۸.

۲. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۶۱.

۳. مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۹۲.

۳. هدیه دادن به بیمار

یکی از رسوم بسیار شایسته، میان بسیاری از مردم، همراه داشتن هدیه برای عیادت مریض است. این تحفه برای کودکان بیمار، معمولاً اسباب‌بازی و برای بزرگ‌ترها شیرینی و یا چیزهایی است که باعث تقویت نیروی جسمی و یا روحی بیمار می‌شود. این عمل، همان دستور دین مبین اسلام است که بر بردن تحفه برای بیمار، تأکید می‌کند و آن را باعث آرامش خاطر بیمار می‌داند.

در روایت است که چند نفر از شیعیان به عیادت مریضی می‌رفتند. آنان این‌گونه نقل می‌کنند که بین راه به امام باقر علیه السلام برخوردیم. امام علیه السلام فرمود: «کجا می‌روید؟» گفتیم: «به عیادت فلان ...» فرمود: «بایستید.» ایستادیم، فرمود: «آیا سیب یا گلابی یا کمی عطر یا یک قطعه عود و ... برای هدیه برداشته‌اید؟» گفتیم: «نه چیزی از اینها همراه ما نیست.» فرمود: «مگر متوجه نیستید که تحفه،

باعث آرامش خاطر و راحت روان مریض است.»^۱

۴. دعا بر بالین بیمار

دعا برای سلامتی و عافیت بیمار از دیگر آداب عیادت است. سلمان می‌گوید که نبی اکرم صلی الله علیه و آله به عیادت من آمد؛ در حالی که من در بستر بیماری بودم. آن حضرت [در حقم دعا کرد و] فرمود: «ای سلمان! خداوند، رنج تو را بر طرف و اجرت را زیاد کند و بدن و دینت را تا آخر عمر محفوظ نگه دارد.»^۲

رسول خدا صلی الله علیه و آله سفارش می‌کرد که بر بالین مریض، هفت مرتبه جمله «أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيكَ» را بگویند تا در صورت فرا نرسیدن اجلس شفا یابد.^۳

۱. الکافی، ج ۳، ص ۱۱۸.

۲. امالی، شیخ طوسی، دارالافتاء، قم، ۱۴۱۴ ق، ص ۶۳۲.

۳. «از خداوند بزرگ، پروردگار عرش عظیم، مسئلت دارم که شفایت دهد»: الدعوات، ص ۲۲۳.

۵. امید دادن به بیمار

یکی از مسائلی که بیماری؛ به ویژه بیماریهای صعب العلاج را طولانی و معالجه را دشوارتر می کند، مایوس شدن از سلامتی و ضعیف شدن روحیه است. اسلام، وظیفه عیادت کنندگان می داند تا روح امید را در بیمار زنده کنند و وی را به سلامتی امیدوار سازند. رسول خدا ﷺ می فرماید: «إِذَا دَخَلْتُمْ عَلَى الْمَرِيضِ فَنَفْسُوا لَهُ فِي الْأَجْلِ فَإِنَّ ذَلِكَ لَا يَرُدُّ شَيْئاً وَهُوَ يُطِيبُ النَّفْسَ»^۱ هرگاه بر بالین بیمار رفتید، او را به [زندگی و] تأخیر مرگ امیدوار سازید که [گرچه این امید] سبب برگشت چیزی نمی شود؛ اما سبب دلخوشی بیمار می شود.

در این حدیث شریف، خوشدل کردن بیمار و امید بخشیدن به او، به عنوان یک درمان مطرح شده است. دلیل آن این است: بیماری که از هجوم درد، افسرده حال و اندوهگین است، دچار ضعف روحی است و

این ضعف روحی، بیماری او را قوت می بخشد و اگر روح او تقویت شود بیماری را از خود می راند.^۲

۶. فاصله بین ایام عیادت

یکی از مسائلی که بیماران را بسیار می آزارد و سبب رنجش آنان می شود، ملاقات مکرر عیادت کنندگان است. آری، اسلام بر عیادت بیمار تأکید فراوان می کند و آن را جزئی از حقوق واجب مسلمانان می داند؛ اما بر این مهم نیز سفارش می کند که لازم نیست هر روز از آنها عیادت کنید؛ بلکه بین ایام عیادت، فاصله بیاندازید و برای مثال، هر چهار روز یک بار به ملاقات بیمار بروید. رسول اکرم ﷺ می فرمود: «أَغْبُوا فِي الْعِيَادَةِ وَارْتَبِعُوا إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَقْلُوباً»^۳ عیادت را با فاصله و چهار روز در میان انجام دهید؛ مگر اینکه بیماری غلبه پیدا

۲. گنجینه معارف شیعه، محمد باقر کمره ای، چاپخانه فردوسی، تهران، چاپ اول، ج ۱، ص ۴۵۰.

۳. امالی، شیخ طوسی، ص ۶۳۹.

۱. مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۱۵۴.

است که [کوتاه باشد و عیادت کننده] سریع تر از نزد بیمار بلند شود.»

۸. عیادت پس از سه روز

رسول خدا ﷺ در آداب عیادت بیماران بر این نکته تصریح می فرماید که بیمار را قبل از سه روز، عیادت نکنید و در صورتی که بیماری بیش از آن به طول انجامید به ملاقات او بروید.^۲

۹. نخوردن چیزی نزد بیمار

از دیگر آداب و دستورهای اسلامی، هنگام دیدار با بیماران، نخوردن چیزی، نزد آنان است. حضرت علی رضی الله عنه می فرماید: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَأْكُلَ الْعَائِدُ عِنْدَ الْعَلِيلِ فَيَحْبِطُ اللَّهُ أَجْرَ عِيَادَتِهِ»^۳ رسول خدا ﷺ از [چیزی] خوردن عیادت کننده نزد بیمار نهی می کند؛ زیرا خداوند پاداش عیادتش را از بین می برد.»

کرده باشد (از سلامت بیمار مأیوس شده باشید).^۱ همچنین در برخی روایات هر سه روز یک بار را برای عیادت مناسب دانسته اند.^۱

۷. عیادت کوتاه

مسئله دیگری که بیماران را رنج می دهد، نشستن و صحبت کردن طولانی ملاقات کنندگان است؛ زیرا مهم ترین چیزی که بیمار به آن نیاز دارد، آرامش و سکوت است و بر هم زدن این آرامش که با نشستهای طولانی به وجود می آید اگر سخت تر از تحمل درد و رنج نباشد، کم تر نخواهد بود. به همین علت، شارع مقدس از عیادتهای طولانی به شدت نهی فرموده است؛ چنان که رسول خدا ﷺ می فرمود: «أَفْضَلُ الْعِيَادَةِ أَجْرًا سُرْعَةُ الْقِيَامِ مِنَ عِنْدِ الْمَرِيضِ»^۲ برترین عیادت از نظر اجر و پاداش، عیادتی

۱. کنز العمال، حسام الدین هندی، صفوه السقا،

الرساله، بیروت، ۱۴۰۵ق، ج ۹، ص ۱۰۳،

ش ۲۵۱۸۷.

۲. همان، ج ۹، ص ۹۷، ش ۲۵۱۵۳.

۳. همان، ص ۲۱۰، ش ۲۵۷۰۰.

۴. دعائم الإسلام، تمیمی مفری، دار المعارف،

مصر، چاپ دوم، ۱۳۸۵ ق، ج ۱، ص ۲۱۸.

برای اهل مصیبت تا سه روز، سنت شد.^۱

۱۰. عیادت از کسی که به عیادت تو نیامده است

بررسی دستورهای اجتماعی اسلام، ما را به این مهم رهنمون می‌کند که اتحاد و اخوت بین اجتماع مسلمانان اصل اساسی در اوامر اسلام را تشکیل می‌دهد. دستور به عیادت بیماران، و دعا بر بالین بیمار و به ویژه دستور به عیادت بیماران همسایه و یا فقرا و ... برای افزایش پیوند و محبت بین اهل اسلام است؛ از اینرو این دین آسمانی، یکی از آداب عیادت را ملاقات با بیمارانی می‌داند که در زمان بیماری عیادت‌کننده به دیدن او نیامده‌اند تا ضمن جلوگیری از قطع ارتباط، این عیادت، باعث تحکیم پیوندها شود. به همین دلیل رسول خدا ﷺ دستور می‌دهد: «عُدَّ مَنْ لَنَا

شاید بتوان علت این دستور را این‌گونه بیان کرد: اول آنکه خوردن چیزی در مقابل بیماری که قادر به خوردن آن چیز نیست، خلاف ادب است؛ چنانچه در دستورهای اسلامی از خوردن چیزی در مقابل روزه‌دار نهی شده است. دوم: پذیرایی از عیادت‌کنندگان علاوه بر آنکه زحماتی را برای خانواده بیمار به وجود می‌آورد، هزینه‌های مضاعفی را بر دوش بیمار و خانواده او می‌گذارد. چنین برنامه‌ای را درباره خانواده مصیبت‌دیده نیز مشاهده می‌کنیم. چنان‌که دین اسلام، دستور می‌دهد تا چند روز برای خانواده مصیبت‌زده غذا آماده و برای آنان فرستاده شود.

امام صادق علیه السلام می‌فرمود: «زمانی که جعفر بن ابی طالب علیه السلام به شهادت رسید، رسول خدا صلی الله علیه و آله به فاطمه علیها السلام فرمود: «برای اسماء بنت عمیس غذا تهیه کن و تا سه روز با سایر بانوان، نزد او بمانید.» از آن زمان پخت غذا

۱. الکافی، ج ۳، ص ۲۱۷.

پاداش عیادت

بررسی روایات و سخنان بزرگان درباره اهمیت دیدار از بیماران، بیانگر آن است که ملاقات با بیماران، علاوه بر افزایش دوستی و صمیمیت و از بین رفتن کدورتها، پاداش اخروی بسیاری نیز به همراه دارد.

۱. رحمت الهی

رسول خدا ﷺ فرموده است: «مَنْ عَادَ مَرِيضًا فَإِنَّهُ يَخُوضُ فِي الرَّحْمَةِ وَأَوْثَانًا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَيَّ حَقْوَتِهِ فَإِذَا جَلَسَ عِنْدَ الْمَرِيضِ غَمَّرْتُهُ الرَّحْمَةَ»^۱ هر کس بیماری را عیادت کند، در رحمت خدا فرو می‌رود. [در این هنگام حضرت به اطراف خود اشاره فرمودند (کنایه از اینکه همان‌گونه که فضا مرا فرا گرفته، رحمت خداوند او را فرا گیرد). پس هر گاه عیادت‌کننده، نزد بیمار بنشیند رحمت الهی او را فرا می‌گیرد.]

آن بزرگوار، در روایتی دیگر این رحمت الهی را همواره با عیادت‌کننده

يَعُوذُكَ؛^۱ عیادت کن از کسی که به عیادت تو نیامده است.

۱۱. بیمارانی که عیادت نمی‌شوند

الف. عیادت سه مریض: صاحب دمل، درد چشم و درد دندان.

رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «ثَلَاثَةٌ لَا يُعَادُونَ صَاحِبَ الرَّمَدِ وَصَاحِبَ الضَّرْسِ وَصَاحِبَ الدُّمَلِ»^۲ سه بیمار عیادت نمی‌شوند؛ بیماری که چشم درد دارد، و کسی که دندان درد دارد و کسی که دمل دارد.

ب. شارب خمر

امام صادق عليه السلام از قول رسول خدا ﷺ فرمود: «شَارِبُ الخَمْرِ إِنْ مَرِضَ قَلْنَا تَعُوذُوهُ وَإِنْ مَاتَ قَلْنَا تَخْضُرُوهُ»^۳ اگر شارب خمر مریض شد به عیادت او نروید و اگر فوت کرد در تشییع جنازه‌اش حاضر نشوید.

۱. کنز العمال، ج ۹، ص ۹۷، ش ۲۵۱۵۰ و

من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۳۰۰.

۲. همان، ج ۹، ص ۱۰۳، ش ۲۵۱۸۹.

۳. الکافی، ج ۶، ص ۳۹۷.

۴. امالی، شیخ طوسی، ص ۱۸۲.

همراه می‌داند تا آن شخص به همان محل باز گردد.^۱

۲. همراهی فرشتگان در قبر

امام باقر علیه السلام فرموده است: «كَانَ فِيمَا نَجَى اللَّهُ بِهِ مُوسَى عليه السلام رَبُّهُ أَنْ قَالَ يَا رَبُّ أَعْلِنِي مِمَّا بَلَغَ مِنْ عِيَادَةِ الْمَرِيضِ مِنَ الْأَجْرِ قَالَ عَزَّ وَجَلَّ أَوْكَلُ بِهِ مَلَكًا يَعُوذُ فِي قَبْرِهِ إِلَيَّ مَخْشَرُهُ»^۲ از جمله فرازهایی که در مناجات حضرت

موسی علیه السلام با پروردگار وجود داشت این بود که پروردگارا آنچه از پاداش به عیادت‌کننده مریض می‌رسد به من تعلیم بفرما خدای عز و جل فرمود: فرشته‌ای را در قبر بر او (عیادت‌کننده) می‌گمارم که تا روز محشر از او [سرکشی و] عیادت کند.

۱. «مَنْ عَادَ مَرِيضًا فَلَا يَزَالُ فِي الرَّحْمَةِ حَتَّى إِذَا قَعَدَ عِنْدَهُ اسْتَقْبَحَ فِيهَا ثُمَّ إِذَا قَامَ مِنْ عِنْدِهِ فَلَا يَزَالُ يَخْرُجُ فِيهَا حَتَّى يَرْجِعَ مِنْ حَيْثُ خَرَجَ»؛ بحار الأنوار، ج ۷۹، ص ۹۲.

۲. ثواب الاعمال، شیخ صدوق، شریف رضی، قم.

چاپ دوم، ۱۳۶۲ش، ص ۱۹۲.

۳. طلب امرزش فرشتگان

رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «مَنْ عَادَ مَرِيضًا نَادَاهُ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ بِاسْمِهِ يَا فَلَانُ طَيْبَتْ وَطَابَ لَكَ مَمَشَاكَ بِشَوَابٍ مِنَ الْجَنَّةِ»^۳ هر کس بیماری را عیادت کند، یک منادی از آسمان او را به اسم می‌خواند: ای فلانی! خوش باش! و گام برداشتنت به پاداش بهشت گوارایت باد!

۴. نوعی صدقه

در اسلام، موارد متعددی به عنوان صدقه معرفی شده است. یکی از آنها عیادت بیمار است. رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرمود: «عِيَادَتُكَ الْمَرِيضَ صَدَقَةٌ»^۴ عیادت بیمار، نوعی صدقه است.

۵. استجاب دعاى بیمار در حق عیادت‌کننده

رسول خدا صلی الله علیه و آله تأکید می‌کند که از بیمار بخواهید برایتان دعا کند؛ چنان که می‌فرماید: «وَمَنْ عَادَ مَرِيضًا فِي اللَّهِ لَمْ يَسْأَلِ الْمَرِيضَ لِلْعَائِدِ شَيْئًا إِلَّا اسْتَجَابَ»

۳. الکافی، ج ۳، ص ۱۲۱.

۴. مستدرک الوسائل، ج ۷، ص ۲۲۲.

تاریخ پرستاری در اسلام به زمان حضرت فاطمه علیها السلام باز می‌گردد. آن حضرت در جنگ احد از پدر بزرگوارش پرستاری کرد. آن بانوی بزرگوار با چهارده تن از زنان مسلمان از زخمیها پرستاری کردند.

اهمیت پرستاری در اسلام تا بدانجا است که پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله

می‌فرماید: «مَنْ سَقَى لِمَرِيضٍ فِي حَاجَةٍ قَضَاهَا أَوْ لَمْ يَفْعَلْهَا خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمٍ وَاكَّدَتْهُ أُمُّهُ»^۳ هر کس برای برآوردن نیاز بیماری بکوشد، چه آن را برآورده سازد و چه نسازد، از گناهانش خارج می‌شود، مانند روزی که از مادر زاده شده است.»

آن بزرگوار درباره پرستاری یک شبانه روز از بیمار می‌فرماید: «مَنْ قَامَ عَلَى مَرِيضٍ يَوْمًا وَ لَيْلَةً بَعَثَهُ اللَّهُ مَعَ إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ عليه السلام فَجَازَ عَلَى الصِّرَاطِ كَالْبُرْقِ الْخَاطِفِ السَّمْعِ»^۴ کسی یک

نَه؛^۱ هر کس برای خدا بیماری را عیادت کند، مریض برای عیادت‌کننده چیزی نمی‌خواهد؛ مگر اینکه خداوند در حق او (عیادت‌کننده) مستجاب می‌کند. به همین علت در سخنان معصومان علیهم السلام سفارش شده است که از بیماران بخواهید تا برایتان دعا کنند.^۲

پرستاری از بیمار

پس از بیمار که رنج و مشقت را تحمل می‌کند، پرستاری از بیمار و برآوردن نیاز او از دشوارترین کارها است. به همین علت در دین ما، از مقام پرستار (هرکسی که به نوعی نیاز بیمار را برآورده سازد) بسیار تجلیل شده است.

۱. عدة الداعي، ابن ههد حلی، دارالکتب الاسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۷ق، ص ۱۲۶.
۲. رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «إِذَا دَخَلْتَ عَلَى مَرِيضٍ قَوْمُهُ أَنْ يَذُوقُوا لَكَ فَإِنْ دُعَاةَ كَدُّعَامِ التَّلَابِكَةِ؛ زمانی که بر مریضی وارد می‌شوی، از او بخواه تا برایت دعا کند که دعای او همانند دعای ملائکه است.» (سنن ابن ماجه، تحقیق محمدفؤاد عبدالباقی، دارالفکر، ج ۱، ص ۲۶۲).

۳. من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۱۶.

۴. ثواب الأعمال، ص ۲۸۸.

شبانه روز از مریضی پرستاری کند، خداوند او را با ابراهیم خلیل علیه السلام برمی‌انگیزد و مانند برق درخشان از صراط خواهد گذشت.»

در حکایت است که دو نفر از راه دور برای انجام مناسک حج، به سوی مکه رهسپار شدند. در این سفر، وقتی برای زیارت قبر رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه آمدند، یکی از آنها بیمار و در منزلی بستری شد و همسفرش از او پرستاری کرد. روزی همسفر، به بیمار گفت: «خیلی مشتاق زیارت مرقد شریف رسول خدا صلی الله علیه و آله هستم. اجازه بده برای زیارت بروم و برگردم.»

بیمار گفت: «تو یار و مونس من هستی. مرا تنها مگذار. وضع مزاجی من وخیم است. از من جدا نشو.» همسفر گفت: «برادر! ما از راه دور آمده‌ایم. دلم برای زیارت پر می‌زند. شما اجازه بدهید، زود می‌روم و برمی‌گردم.» ولی بیمار که سخت به پرستار نیاز داشت، نمی‌خواست همسفرش، به زیارت برود.

همسفر برای زیارت مرقد شریف رسول خدا صلی الله علیه و آله رفت و پس از زیارت به منزل امام صادق علیه السلام رفت و به حضور آن حضرت، شرفیاب شد، و قصه خود و رفیق راهش را به عرض آن حضرت رساند. امام صادق علیه السلام فرمود: «اگر تو کنار بستر دوست همسفرت بمانی و از او پرستاری کنی و مونس او باشی، در پیشگاه خدای بزرگ، بهتر از زیارت مرقد شریف رسول خدا صلی الله علیه و آله است.»^۱

ذکر دو نکته در پایان، مناسب به نظر می‌رسد:

۱. تمام آنچه درباره اهمیت و فضیلت عیادت و پرستاری از بیماران گفته شد، مخصوص پرستاری از بیماران غیر فامیل بود؛ اما در پرستاری از پدر و مادر و نیز عیادت از بیماران فامیل، علاوه بر آنچه ذکر شد، ثواب صله ارحام [که امری

۱. داستان دوستان، محمد محمدی اشتهاردی، دفتر

تلیفات، چاپ هفتم، ۱۳۷۶ش، ج ۲، ص ۱۵۹.

واجب است] نیز اضافه می‌شود. همچنین پرستاری از بیمارانی که سن زیادی از خداوند گرفته و در طاعت خداوند متعال پیر و فرتوت شده‌اند، ثوابی بس مضاعف خواهد داشت؛ چنان‌که رسول گرامی اسلام ﷺ فرموده است: «مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِجْلَالُ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ؛ یکی از صَوْرَتِ تکریم [و تقدیس] ذات اقدس الهی، [احترام و] تجلیل سالخورده مسلمان است.»

و نیز فرمود: «مَنْ وَقَرَ ذَا شَيْبَةٍ فِي الْإِسْلَامِ آمَنَهُ اللَّهُ مِنْ فَرَجِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ؛ کسی که پیر مسلمان را توقیر [وتجلیل] کند، خداوند او را از ترس روز قیامت ایمن می‌دارد.»

۲. بیماری و درد و رنج به گونه‌ای است که در اعصاب انسان تاثیر می‌گذارد و باعث می‌شود بیمار، ناخواسته در مقابل سر و صدا و یا

شلوغی و بسیاری موارد عکس العمل نشان دهد؛ چنانچه گفته شد، دین اسلام راهکارهایی برای جلوگیری از این مشکل ارائه کرده است که عیادت از کوتاه و فاصله بین ایام عیادت از جمله آنها است؛ اما در مقابل به پرستار و عیادت‌کننده و اطرافیان بیمار نیز گوشزد می‌کند که بداخلاقی بیمار را نادیده بگیرید و آن را امری عادی و طبیعی بدانید. رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «ثَلَاثَةٌ لَا يَلْمُؤُونَ عَنِ سُوءِ الْخَلْقِ: الْمَرِيضُ، وَالصَّائِمُ حَتَّى يَفْطَرَ، وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ؛^۳ سه نفر را به سبب بداخلاقی ملامت نمی‌شوند: بیمار، روزه‌دار تا زمان افطار و امام عادل.»

۱. الکافی، ج ۲، ص ۱۶۵.

۲. وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۹۹.

۳. کنز العمال، ج ۸، ص ۲۵۶، ش ۲۳۶۳۷.